

Г. Ю. Омельченко, Л. С. Харчевнікова, Б. М. Свид
Державний біотехнологічний університет

ТУРИЗМ МІЖ ЕКОЛОГІЧНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ ТА ІННОВАЦІЯМИ: РИЗИКИ НАДМІРНОЇ НОРМАТИВНОСТІ

У статті досліджується амбівалентний характер екологічного регулювання в контексті інноваційного розвитку туристичної сфери. Підкреслюється, що інноваційний туризм, зокрема екотуризм, сталий туризм та smart-туризм, розвивається на перетині інтересів сталого розвитку, економічної доцільності та екологічної безпеки. Водночас саме екологічна політика часто стає як стимулом, так і бар'єром для впровадження новітніх практик. Надмірна нормативність забезпечує контроль за використанням природних ресурсів, але водночас гальмує процеси модернізації, ускладнює впровадження «зелених» технологій і знижує інвестиційну активність. У країнах Центральної та Східної Європи туристичні підприємства стикаються з надлишковими дозвільними процедурами, що зумовлює затримку запуску інноваційних проєктів. В українському контексті ситуацію ускладнює фрагментарність законодавчої бази та дублювання контрольних функцій різними органами влади, що створює значне адміністративне навантаження на бізнес. Увага приділяється поняттю «екологічного протекціонізму», що проявляється у формі жорстких обмежень на господарську діяльність у туристично привабливих регіонах, у тому числі через регламентацію забудови, модифікації ландшафтів та контроль рекреаційного навантаження. У науковій дискусії наголошується на необхідності переходу від репресивного регуляторного підходу до адаптивного управління, що базується на інтеграції наукових даних, громадської участі та партнерства з бізнесом. Окремі дослідження доводять, що передбачуване та гнучке регуляторне середовище здатне стимулювати інноваційні рішення у сфері туризму, тоді як надмірне регламентування формує «інституційні пастки» й стримує ініціативність. Розглядається проблема конфлікту стратегічних цілей між економічними, соціальними та екологічними інтересами різних груп стейкхолдерів. З одного боку, бізнес прагне максимізації туристичних потоків, з іншого – природоохоронні організації виступають за обмеження рекреаційного навантаження на екосистеми. Цей конфлікт ускладнює впровадження інновацій, які могли б гармонізувати інтереси. Європейський досвід демонструє, що надмірна зарегульованість у низці випадків знижує інвестиційну привабливість і стримує розвиток smart-рішень, еко-гемпінгів чи інтерактивних маршрутів. У підсумку доведено, що головним викликом сучасної туристичної політики є пошук оптимального балансу між екологічними обмеженнями та інноваційним розвитком. Запропоновано шляхи його досягнення: цифровізація дозвільних процедур, впровадження ризик-орієнтованих підходів до контролю, розширення партнерських програм між бізнесом та громадами. Такі механізми здатні одночасно забезпечити охорону довкілля й сприяти інноваційному прориву у сфері туризму.

Ключові слова: туризм, інноваційний розвиток, екологічне регулювання, сталий розвиток, нормативність, екологічний протекціонізм, smart-туризм.

Постановка проблеми та її актуальність. Інноваційний розвиток туристичних дестинацій дедалі частіше розглядається у тісному зв'язку з екологічною стійкістю, що передбачає впровадження як технологічних, так і управлінських новацій. Водночас, посилення екологічного регулювання у сфері туризму, незважаючи на його безперечну важливість для охорони навколишнього середовища, породжує низку амбівалентних наслідків. Зокрема, надмірна зарегульованість або нефлексибельність природоохоронних нормативів може виступати фактором, що стримує інноваційні ініціативи та знижує інвестиційну привабливість туристичних територій.

У науковій літературі дану проблему часто описують у контексті конфлікту між принципами екологічного протекціонізму та потребами адаптивного територіального управління. Так, дослідження наголошують на тому, що суворі природоохоронні режими без елементів адаптації до ринкових і технологічних змін можуть парадоксально погіршити якість туристичних послуг і призвести до маргіналізації сталих практик. Подібні висновки містяться й у звітах ЮНЕП та ВТО,

які вказують на потребу балансу між нормативним контролем і підтримкою інноваційної активності в дестинаціях, орієнтованих на «зелений» туризм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу екологічного регулювання на інноваційний розвиток у сфері туризму досліджується у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, проблемам екологічної нормативності, регуляторної політики у сфері туризму, балансування між охороною довкілля та економічним розвитком, впровадженням інноваційних підходів в управлінні туристичними дестинаціями присвячені наукові праці таких авторів, як Паньків Н. Л., Скрипник Л. В. [14], Замула І. В. [12], Осипчук Т. А. [13], Hall C. M., Gössling S., Scott D. [4], Qin, X., Luo, Q., [8], Chountalas P. T., Chatzifoti N. [2], Wang Y., Zhang X., Li H. [10], Zhou D., Wang Y. [11], Bramwell B., Lane B. [1] та ін. У працях цих дослідників розкрито як позитивні, так і обмежувальні аспекти екологічного регулювання в контексті просторового розвитку, інвестиційної привабливості та впровадження екотехнологій у туристичному секторі. Проте, попри глибоке висвітлення окремих аспектів, недостатньо

уваги приділено вивченню амбівалентної природи нормативного впливу, зокрема ризиків надмірної регламентації, що стримує інноваційний потенціал. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження проблеми в умовах глобальних трансформацій туристичної індустрії.

Мета статті: проаналізувати суперечності екологічного регулювання в туризмі та визначити, як надмірна нормативність впливає на інноваційний розвиток і інвестиційну привабливість галузі, пропонуючи шляхи балансу між охороною довкілля та модернізацією туристичних дестинацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний розвиток туризму дедалі частіше постає в точці перетину кількох ключових векторів сталого розвитку, екологічної безпеки та економічної раціональності. Саме тому екологічне регулювання в цій сфері набуває амбівалентного значення: воно є водночас необхідним інструментом охорони природного середовища і, разом із тим, потенційним фактором стримування інноваційних процесів. Ця подвійність проявляється у ситуаціях, коли одні й ті самі нормативні механізми одночасно стимулюють розвиток відповідальних практик і створюють перешкоди для впровадження новітніх технологій та моделей туристичної діяльності.

Надмірна зарегульованість екологічного законодавства, з одного боку, гарантує дотримання стандартів охорони довкілля, але з іншого породжує суттєві бар'єри для інноваційної активності, особливо у випадках, коли доступ до природних ресурсів обмежений або господарська діяльність у межах охоронних територій регламентується надто жорстко. Дослідження Європейської економічної комісії свідчать, що туристичні компанії Центральної та Східної Європи часто зіштовхуються з надмірними бюрократичними процедурами, які затримують впровадження «зелених» технологій чи запуск нових екологічно орієнтованих маршрутів [9].

У свою чергу, сучасні форми інноваційного туризму, такі як екотуризм, сталий туризм, smart-туризм, вимагають більш гнучкої нормативної бази, що враховувала б екологічну чутливість територій, соціально-економічні реалії регіонів та потребу в адаптивному управлінні. Натомість «жорсткі» регуляторні підходи часто вступають у протиріччя з природою інноваційності, яка базується на експериментах, випробуванні технологій та пошуку нестандартних рішень у сфері цифровізації, мобільності чи організації туристичних потоків [4].

У наукових дослідженнях, присвячених екологічному та туристичному розвитку, дедалі частіше розглядаються аспекти, які можна інтерпретувати крізь призму поняття «екологічного протекціонізму». Хоча цей термін не має широкого визнання у вітчизняній літературі, його змістовні характеристики проявляються у формах державної політики та регуляторного тиску, спрямованого на збереження довкілля. У туристичній сфері це зазвичай виявляється у вигляді обмеження доступу до природних територій, жорсткої регламентації забудови,

контролю за модифікацією ландшафтів та регулювання рекреаційного навантаження на екосистеми [12, 14]. Подібні обмеження, з одного боку, сприяють охороні природного середовища, проте, з іншого – створюють бар'єри для розвитку інноваційних практик у туризмі, що підтверджують сучасні дослідження у сфері екологічного туризму [13]. У практичному вимірі такий підхід набуває форми «регуляторного екологізму», коли природоохоронне законодавство блокує територіальне планування, не враховуючи ані потенціалу нових технологій, ані місцевих ініціатив. На думку J. Higham [6] та B. Bramwell [1], подібна практика суперечить концепції «інноваційної сталості», яка орієнтує на модернізацію туристичної сфери без шкоди для екосистем. Відтак, сучасне осмислення екологічного протекціонізму має рухатися від репресивного регулювання у бік адаптивного управління, заснованого на наукових даних, участі громад та партнерстві з бізнесом.

Дискусія у науковому середовищі стосується передусім того, чи здатна екологічна політика трансформуватися з обмежувальної у стимулювальну. Qin, X., Luo, Q. та ін. зазначають, що екологічне регулювання має формувати «інституційне поле», сприятливе для інноваційної активності у сфері туризму. Це передбачає не лише раціональне використання земель і ресурсів, а й інвестиції в «зелену» інфраструктуру та цифровізацію механізмів контролю [8].

Упродовж останніх років інтерес дослідників дедалі більше зосереджується на пошуку оптимального співвідношення між суворими природоохоронними обмеженнями та необхідністю запровадження новітніх технологій, що підвищують ефективність і стійкість туристичних практик. Наприклад, у праці P. T. Chountalas та співавторів [2] із використанням методу DEMATEL виявлено системні бар'єри інноваційного менеджменту у сталому туризмі: короткострокове планування, низький рівень управлінської підтримки та фінансову нестабільність. У таких умовах екологічне регулювання виступає не основною, але значною перешкодою, особливо коли нормативна база виявляється жорсткою та суперечливою.

Подібні висновки роблять і Y. Wang, X. Zhang та H. Li [10], які доводять, що ефект екологічного регулювання залежить від рівня його інтеграції з економічними механізмами розвитку. Надмірна зарегульованість, на їхню думку, знижує ефективність використання екологічного капіталу, а це безпосередньо позначається на інноваційності туристичних підприємств. Досвід Китаю, досліджений D. Zhou і Y. Wang [11], також свідчить, що лише адаптивне регулювання здатне стимулювати інновації, тоді як надмірні обмеження, не узгоджені з місцевими потребами, призводять до зменшення інвестиційної активності.

Особливо різко проблематику надмірної нормативності окреслюють E. Panfiluk [7], який аналізує перешкоди, які малі та середні туристичні підприємства називають бар'єрами для інновацій, включно з нормативними і регуляторними обмеженнями. Натомість,

як зазначають М. Garcia і R. Fernandez [3], інноваційні рішення потребують не стільки ліберального, скільки передбачуваного й адаптивного середовища. В іншому випадку навіть найбільш перспективні екотехнології залишаються нереалізованими.

Українська ситуація має власні специфічні риси. Фрагментарність законодавчої бази, перетин і дублювання контрольних функцій між різними органами влади, а також складність і надмірна формалізація дозвільних процедур створюють значний адміністративний тиск на туристичний бізнес. Це особливо помітно у випадках розробки нових екологічних маршрутів, які нерідко вимагають погодження землекористування, змін у документації із землеустрою, іноді залучення містобудівних, природоохоронних органів та Держгеокадастру, навіть якщо є інвестиційна пропозиція. Наприклад, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-ХІІ визначає, що відносини у галузі охорони довкілля регулюються не лише цим законом, але й спеціальним законодавством про землю, про охорону атмосферного повітря і т. д. Також Порядок затвердження та погодження документації із землеустрою (стаття 26 Закону України «Про землеустрій») встановлює необхідність погодження з місцевою владою та/або архітектурно-містобудівними органами, коли ділянка знаходиться у межах населеного пункту або планується будівництво. Такі норми, хоча й мають на меті охорону довкілля та законності, часто приводять до затримок, додаткових витрат та складності для впровадження інноваційних проєктів у туризмі.

Не менш важливою проблемою виступає конфлікт цілей між різними стейкхолдерами, бо підприємці прагнуть максимізації прибутків через зростання туристичних потоків, тоді як природоохоронні організації вимагають зниження рекреаційного навантаження. Подібна конфронтація стратегічних орієнтирів створює бар'єри для впровадження нових технологій, здатних збалансувати ці інтереси. У європейському контексті це особливо помітно в Іспанії та Італії, де екологічні обмеження призводили до зменшення інвестицій у сучасні туристичні рішення, а суворе екологічне регулювання та бюрократичні процедури у країнах Північної Європи (зокрема Скандинавії) ускладнюють розвиток інноваційних форм туризму, що призводить до відмови малих туристичних підприємств від інноваційних моделей роботи у природоохоронних зонах [5].

В Україні проблематика ще більш загострюється. Жорсткі заборони щодо забудови, використання водних ресурсів та зміни ландшафтів блокують реалізацію

потенційно перспективних екооб'єктів. При цьому державна політика не створює стимулів для впровадження «м'яких» інновацій, смарт-навігаційних систем, цифрових рішень для моніторингу рекреаційного навантаження чи партнерських громадсько-бізнесових ініціатив. Відсутність адаптивної стратегії лише поглиблює відставання українських туристичних дестинацій у запровадженні smart tourism.

Висновки. У результаті проведеного аналізу встановлено, що головним викликом сучасної туристичної політики є необхідність поєднання екологічних вимог із потребами інноваційного розвитку галузі. Амбівалентність екологічного регулювання проявляється у його здатності одночасно стимулювати і стримувати розвиток нових практик у туризмі. З одного боку, воно забезпечує збереження природного середовища, а з іншого створює значні бар'єри для впровадження інноваційних рішень, зокрема у сфері цифровізації туристичних маршрутів, розвитку smart-туризму та інтеграції «зелених» технологій.

З огляду на виявлені проблеми, першочерговим завданням є створення адаптивної нормативної бази, яка б враховувала специфіку екосистем та соціально-економічні умови регіонів. Для цього доцільним є впровадження цифрових платформ погодження дозвільних процедур, що дасть змогу зменшити адміністративний тиск на бізнес і підвищити прозорість процесів. Важливим напрямом виступає застосування ризик-орієнтованих підходів у системі контролю, які дозволяють зосереджувати зусилля на зонах підвищеного екологічного ризику, замість уніфікованого та часто надмірного регулювання.

Окремої уваги потребує розвиток партнерських моделей управління туризмом, що передбачають активну участь місцевих громад, бізнесу та органів влади у прийнятті рішень щодо використання природних територій. Це сприятиме формуванню довіри між стейкхолдерами та забезпечить баланс інтересів. Крім того, доцільно посилити інституційну підтримку впровадження еко-інновацій, зокрема через державні та регіональні грантові програми, пільгове кредитування і залучення міжнародної технічної допомоги.

Таким чином, подолання суперечностей між екологічним протекціонізмом та інноваційним розвитком туризму можливе лише за умови поєднання трьох стратегічних підходів: цифровізації, адаптивного управління та партнерства. Саме їх інтеграція створює підґрунтя для інноваційного прориву у сфері туризму, дозволяючи водночас забезпечити збереження довкілля та підвищення конкурентоспроможності туристичних дестинацій у глобальному вимірі.

Список використаних джерел:

1. Bramwell B., Lane B. (Eds.). Sustainable Tourism: A Global Perspective. *Bristol: Channel View Publications*, 2010. P. 312.
2. Chountalas P. T., Chatzifoti N., Alexandropoulou A., Georgakellos D. A. Analyzing Barriers to Innovation Management Implementation in Sustainable Tourism Using DEMATEL Method. *World*. 2024. № 5, is. 4. 1004–1022. DOI: <https://doi.org/10.3390/world5040051>
3. Garcia M., Fernandez R. Eco-Innovation in Tourism: Challenges and Opportunities. *Sustainability*. 2021. № 13, is. 12, 6789. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13126789>
4. Hall C. M., Gössling S., Scott D. The Routledge Handbook of Tourism and Sustainability. *London: Routledge*, 2015. P. 730.
5. Hedlund JV, Stokke, KB. Sustainable tourism development in the Nordic countries: A review of policy and practice. *Journal of Environmental Planning and Management*, 2017, № 60 (12), 2151–2165. DOI: <https://doi.org/10.1080/09640568.2017.1388772>
6. Higham J. Critical Issues in Ecotourism: Understanding a Complex Tourism Phenomenon. *Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann*, 2007. P. 459.
7. Panfiluk, E. In Search of Innovation Barriers to Tourist Destinations—Indications for Organizations Managing Destinations. *Sustainability*. 2023. № 15, is. 2, 1091. DOI: <https://doi.org/10.3390/su15021091>
8. Qin, X., Luo, Q., Wang, X., Muskat, B. Green innovation in events: the role of institutional pressures, future orientation, and past experience. *Journal of Sustainable Tourism* 2023, №32 (4), P.753–772. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2023.2168008>
9. United Nations Economic Commission for Europe. Sustainable Tourism in the UNECE Region: Innovation and Regulation Challenges. Geneva: UNECE, 2022. URL: <https://unece.org/>
10. Wang Y., Zhang X., Li H. Environmental regulation, high-quality economic development and ecological capital utilization. *Frontiers in Environmental Science*. 2024. № 12. DOI: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1385096>
11. Zhou D., Wang Y. The impact of environmental regulation on tourism innovation: Evidence from China. *Journal of Environmental Management*. 2023. No. 327. P. 116–125. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2022.116125>
12. Замула І. В., Кирилюк Д. Р. Розвиток екологічного туризму в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 2 (104). С. 3–9. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-3-9)
13. Осіпчук А. Пропозиції з удосконалення стратегічного управління об'єктами екотуристичної діяльності. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-77>
14. Паньків Н. Л., Скрипник Л. В. Екологічний туризм як пріоритетний напрямок сталого розвитку туризму в Україні: виклики сьогодення. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 4. С. 229–240. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-36>

References:

1. Bramwell B., Lane B. (Eds.) (2010). Sustainable Tourism: A Global Perspective. *Bristol: Channel View Publications*. 312 p.
2. Chountalas P. T., Chatzifoti N., Alexandropoulou A., Georgakellos D. A. (2024). Analyzing Barriers to Innovation Management Implementation in Sustainable Tourism Using DEMATEL Method. *World*, no. 5 (4), 1004–1022. DOI: <https://doi.org/10.3390/world5040051>
3. Garcia M., Fernandez R. (2021). Eco-Innovation in Tourism: Challenges and Opportunities. *Sustainability*, no. 13 (12), 6789. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13126789>
4. Hall C. M., Gössling S., Scott D. (2015). The Routledge Handbook of Tourism and Sustainability. *London: Routledge*. p. 730.
5. Hedlund, JV, Stokke, KB (2017). Sustainable tourism development in the Nordic countries: A review of policy and practice. *Journal of Environmental Planning and Management*, no. 60 (12), 2080–2101. DOI: <https://doi.org/10.1080/09640568.2017.1388772>
6. Higham J. (2007). Critical Issues in Ecotourism: Understanding a Complex Tourism Phenomenon. *Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann*. 459 pp.
7. Panfiluk, E. (2023) In Search of Innovation Barriers to Tourist Destinations-Indications for Organizations Managing Destinations. *Sustainability*, 15 (2), 1091. DOI: <https://doi.org/10.3390/su15021091>
8. Qin, X., Luo, Q., Wang, X., & Muskat, B. (2023). Green innovation in events: the role of institutional pressures, future orientation, and past experience. *Journal of Sustainable Tourism*, 32 (4), 753–772 p. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2023.2168008>
9. United Nations Economic Commission for Europe. Sustainable Tourism in the UNECE Region: Innovation and Regulation Challenges. Geneva: UNECE. Available at: <https://unece.org/>
10. Wang Y., Zhang X., Li H. (2024). Environmental regulation, high-quality economic development and ecological capital utilization. *Frontiers in Environmental Science*. DOI: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1385096>
11. Zhou D., Wang Y. (2023). The impact of environmental regulation on tourism innovation: Evidence from China. *Journal of Environmental Management*, no.327, 116–125 p. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2022.116125>
12. Zamula, I. V., & Kyrlyuk, D. R. (2023). Rozvytok ekolohichnoho turyzmu v Ukraini [Development of ecological tourism in Ukraine]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, no. 2 (104), 3–9 pp. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-3-9)

13. Osipchuk, A. (2022). Propozytii z udoskonalennia stratehichnoho upravlinnia ob'ekhtamy ekoturystychnoi diialnosti [Proposals for improving the strategic management of ecotourism activity objects]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-77>

14. Pankiv, N. L., & Skrypnyk, L. V. (2022). Ekologichniy turizm yak prioritetnyi napriamok staloho rozvytku turizmu v Ukraini: vyklyky sohodennia [Ecological tourism as a priority direction of sustainable tourism development in Ukraine: current challenges]. *Visnyk of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, no. 4, 229–240 pp. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-36>

Halyna Omelchenko, Liliya Kharchevnikova, Bogdan Svyd
State Biotechnological University

TOURISM BETWEEN ENVIRONMENTAL CONSTRAINTS AND INNOVATION: RISKS OF EXCESSIVE REGULATION

The article examines the ambivalent nature of environmental regulation in the context of innovative development of the tourism sector. It emphasises that innovative tourism, in particular ecotourism, sustainable tourism and smart tourism, is developing at the intersection of sustainable development, economic feasibility and environmental safety. At the same time, it is environmental policy that often becomes both a stimulus and a barrier to the introduction of new practices. Excessive regulation ensures control over the use of natural resources, but at the same time slows down modernisation processes, complicates the introduction of green technologies and reduces investment activity. In Central and Eastern European countries, tourism businesses face excessive licensing procedures, which delays the launch of innovative projects. In the Ukrainian context, the situation is complicated by the fragmented legislative framework and the duplication of control functions by various authorities, which creates a significant administrative burden on business. The concept of "environmental protectionism" is of particular interest in this context, given its manifestation in the form of strict restrictions on economic activity in tourist-attractive regions. These restrictions encompass the regulation of construction, landscape modification and the control of recreational load. Scientific debate emphasises the need to move from a repressive regulatory approach to adaptive management based on the integration of scientific data, public participation and partnerships with business. Some studies show that a predictable and flexible regulatory environment can stimulate innovative solutions in tourism, while excessive regulation creates "institutional traps" and stifles initiative. The issue of conflict between the strategic goals of economic, social and environmental interests of different stakeholder groups is considered. On the one hand, businesses seek to maximise tourist flows, while on the other, environmental organisations advocate for the limitation of recreational pressure on ecosystems. This discordance engenders a convoluted process in the implementation of innovations that have the potential to align interests. European experience demonstrates that, in a number of cases, excessive regulation can reduce investment attractiveness and hinder the development of smart solutions, eco-glamping, or interactive routes. Consequently, it has been demonstrated that the primary challenge confronting contemporary tourism policy is to ascertain the optimal equilibrium between environmental constraints and innovative development. Proposals for achieving this objective have been put forward, including the digitisation of licensing procedures, the introduction of risk-based approaches to control, and the expansion of partnership programmes between businesses and hromadas (communities). Such mechanisms have the potential to ensure environmental protection while concurrently catalysing innovative advancements in the tourism sector.

Keywords: tourism, innovative development, environmental regulation, sustainable development, normativity, environmental protectionism, smart tourism.

Стаття надійшла: 26.09.2025

Стаття прийнята: 14.10.2025

Стаття опублікована: 18.11.2025